

דברי תורה מאת
רבי מנחם מנדל
פוזרניץ שליט"א
(רעוא דרעוין
פרשת וישב תשפ"ה
ביהמ"ד באר ישראל)

עינים מאירות

על התורה והמועדים

גיליון ט'
וישב תשפ"ו

מי שזמע בת קול?

חד דקיימא ליה שעתא ♦ וישמע ראובן ויצילהו מידם

שתי דרכים

מימות עולם היו בישראל שתי דרכים עיקריות לעבודת הבורא: דרך הפנימית, ודרך החיצונית. היושבים בשער המלך לחזות בנועם ה', היו עוסקים בתורה ובעבודת ה' כל חייהם, ובוטחים בה' יתברך כי ימלא כל צרכיהם תמיד, ואכן דורשי ה' לא חסרו כל טוב. ולעומתם ברוב יאמרו, העוסקים בצרכי פרנסתם, אך אינם עוזבים את התורה חלילה, אלא קובעים עתים ללימודה, ועושים מלאכתם עראי ותורתם קבע. אלו ואלו בנועם מנעימים, ומשניהם תצא תורה, אך ראוי לו לכל אדם לתור אחר הדרך הטובה, אשר תביאנו לחיי עולם.

אילפא ורבי יוחנן

בגמרא במסכת תענית (כא) מובא מעשה על שנים מגדולי האמוראים, תלמידי חכמים ושקדנים מופלגים, ידועים בחריפות שכלם ורוחב דעתם, ובעומק הבנתם בתורה. שנים אלו - היו אילפא ורבי יוחנן. יומם ולילה היו השנים יושבים ועוסקים בתורה מתוך הדחק. פרנסתם לא היתה מצויה להם, ופעמים רבות רעבו ללחם. עד אשר כבר לא יכלו לעמוד בדוחק הנורא, וגמרו בדעתם לצאת ולבקש אחר עסק של פרנסה.

שיחת מלאכי השרת

כך הלכו השנים בדרך, עד אשר החליטו לנוח בצילו של כותל אחד שראו בדרכם. כותל זה - רעוע היה, ומט לנפול, אלא שהם כנראה לא שמו ליבם לכך, וכך ישבו שם וסעדו ליבם בפת. והנה אירע דבר מופלא, ושני מלאכי השרת הופיעו ועמדו שם לצידם, והחלו משוחחים ביניהם. את שיחת המלאכים שמע רבי יוחנן, והנה אומר אחד לחבירו דבר נורא: "הבה ונפיל את הכותל על שני אלו, אשר מניחים חיי עולם - לימוד התורה הקדושה, ועוסקים בחיי שעה - פרנסת העולם הזה."

תורה וחסודה

שמע רבי יוחנן את דברי המלאכים, ופנה לחבירו אילפא ושאלו האם שמע גם הוא את חילופי הדברים. אך אילפא לא שמע כלום. מכך הסיק רבי יוחנן, כי כלפיו אמורים הדברים, על כן הודיע לחבירו כי החליט לחזור בו ולשוב לבית המדרש. ואילו אילפא המשיך בדרכו ופנה אל עולם המסחר.

שנים חלפו מאז. רבי יוחנן הצליח מאוד בעסק התורה, עד שנתמנה לראש הישיבה הגדולה בארץ ישראל. ואילו אילפא עשה חיל בעסקיו, אך גם את תורתו לא זנח, והמשיך לקבוע עתים לתורה.

בקיאות ועדותה

והנה לאחר ימים הרבה, שב אילפא לעירו. ראוהו חבריו ואמרו לו: "אילו היית שב ללמוד כפי שעשה

רבי יוחנן, היית אתה ראש הישיבה עכשיו במקומו". לשמע הדברים, לא הראה אילפא כל סימן חרטה. אך אז הלך ועשה מעשה נורא. טיפס אילפא לראש תורן של אוניה, והכריז, כי כל אחד יוכל לבוא ולשואלו על הברייתות שנשנו בבית מדרשם של רבי חייא ורבי אושעיא - שהיו ברייתות מוסמכות ביותר - והוא ימצא להם את המקור לברייתא בששה סדרי משנה שסידר וערך רבינו הקדוש - רבי יהודה הנשיא. והודיע אילפא, כי אם יצליח אי מי לתופסו בברייתא שאינו יודע לה מקור - אזי יפיל הוא את עצמו מתורן הספינה ויטבע. ובהוצאתו - מהדורת 'מתיבתא' - ביארנו כי ודאי לא רצה לאבד עצמו לדעת חלילה, רק היתה כוונתו שיפיל עצמו ויכנס לסכנת טביעה, אך באמת סמך על כוחו שיעד לשחות במים. ועיקר כוונתו היתה להוכיח כי בוודאי אין אפשרות כלל שתימצא ברייתא שלא ידע את מקורה.

תורה עם דרך ארץ - לעומת 'תורתו אומנותו'

מעשה זה - לא היה מעשה של יאוש כפי הנראה באופן שטחי, אלא להיפך, היה בו ביטוי לכל תפיסתו של אילפא, שיצא לסוורה בבחינת 'פה תלמוד תורה עם דרך ארץ' (ראה אבות פ"ב מ"ב). האמין אילפא כי יוכל להתאים את מעשיו החיצוניים למקורו הביכיל התורה, כפי שיכול הוא להתאים את הברייתות החיצוניות עם המשניות העיקריות. והיה סבור, כי עם כל היסודות שקנה ודברי התורה שלמד, לא יפסיד מיציאתו לעולם המעשה.

לעומתו, בחר רבי יוחנן להתמסר באופן מוחלט ללימוד התורה, ולא להותיר כלל מקום לחיי שעה. הוא רבי יוחנן, אשר ביאר את ההנהגה המיוחדת הראויה לרבי שמעון בר יוחאי וחבריו, שתורתם אומנותם, אשר עליהם שנינו (שבת יא.) "חברים שהיו עוסקין בתורה - מפסיקין לקריאת שמע, ואין מפסיקין לתפלה". ועל כך אמר רבי יוחנן (שם): "לא שנו אלא כגון רבי שמעון בן יוחאי וחביריו, שתורתן אומנותן. אבל כגון אנו - מפסיקין לקריאת שמע ולתפלה".

ובאמת, רק מתוך מידת הענווה שהיתה בו דיבר רבי יוחנן על רבי שמעון וחבריו, אך באמת פעל אף הוא לפי דרך זו, וכל ימיו הלך בדרכו של רבי שמעון בר יוחאי. וכפי שרואים במקומות רבים בגמרא, ובפרט במסכת ברכות (ז: ועוד), שמביא רבי יוחנן מאמרים משום רבי שמעון בר יוחאי.

משום כך הבין רבי יוחנן כי עליו לשוב לבית המדרש, ואכן 'קיימא ליה שעתא', ונעשה ראש ישיבה, והוא חיבר את התלמוד ירושלמי.

אך הנה, עומד אילפא בראש התורן וטוען כי גם תורתו לא נפגמה אפילו כתגירת ציפורן, ועומדת היא בזכרונו כבשעה שלמדה, ומכך הוא מבקש להוכיח כי גם דרכו נכונה וראויה.

אם כן, שתי דרכים בפנינו; דרכו של רבי יוחנן, דרך

של התמסרות מוחלטת לתורה, להגות בה יומם ולילה, וכמו שאמר דוד המלך ע"ה (תהלים כז ד): "אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש, שבתִי בבית ה' כל ימי חיי, לחזות בגִּעַם ה' ולבקר בהיכלו". ולעומת זאת - דרכו של אילפא, שהלך למסחר וזכה לשני שולחנות.

בשמיעת האוזן

ובאמת הדבר צריך תלמוד. כי הנה לכאורה בסיפור המעשה משמע כי כל חזרתו של רבי יוחנן לבית המדרש, היתה רק משום שיחת מלאכי השרת ששמע, ומאחר ששאל את אילפא אם שמע גם הוא ונענה כי הוא לא שמע דבר, הבין רבי יוחנן כי כלפיו הדברים מכוונים, והוא זה שעומדת לו השעה ועומד למלוך ולהיעשות לראש ישיבה, ועל כן שב ללימוד התורה. אם כן, לכאורה אין כאן כל טענה על אילפא, שהרי לא שמע את הדברים, ולא ידע דבר מכל הנאמר, כי לא עליו דיברו.

אם כן עלינו לעמוד על טיבה של אותה שמיעה ששמע רבי יוחנן. ובאמת יש לשאול, מדוע באמת זכה רבי יוחנן לבדו לשמוע את קול המלאכים.

טוב סחרה מכל סחורה

אך הדבר יתבאר על פי דברי המדרש (ויק"ר ל א), שם דרשו חז"ל על רבי יוחנן את הפסוק (שיה"ש ח ז) "אם יתן איש את כל הון ביתו באֶהֱבָה בֹּזֵז בְּבוּזוֹ לוֹ", ואמרו כי 'אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה שאהב רבי יוחנן את התורה - בוז יבוזו לו'. והטעם שאמרו כן מבואר שם, משום שבתחילה היה רבי יוחנן עשיר מופלג, אלא שמכר את כל נכסיו כדי לעסוק בתורה.

וכאשר תמה על כך פעם תלמידו רבי חייא בר אבא, אמר לו רבי יוחנן: "וכי קלה היא בעיניך מה שעשיתי, שמכרתי דבר שנברא בששה ימים, ככתוב (שמות כא) 'כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ', וקניתי דבר שניתן לאחר ארבעים יום, כפי שאמר משה רבינו ע"ה (דברים טו) 'אשכח בהר ארבעים יום וארבעים לילה'. אם כן, ודאי התורה חשובה יותר מקניני העולם הזה, ועסק טוב עשיתי".

סופו לקיימה מעושר

ואכן, תוצאות מעשיו של רבי יוחנן הוכיחו כי אכן צדק בדרכו. הקרבתו העצומה היא שעמדה לו להיות מרא דארעא דישראל, לחבר את התלמוד הירושלמי ולהעמיד תלמידים הרבה. ועל ידי ויתורו על העושר הגשמי - זכה לעשיית רוחנית מופלגה, עושר שאין לו שיעור. ונתקיימו בו דברי המשנה (אבות פ"ד מ"ט) "כל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר", בבחינת זה שקיים את התורה מתוך עוני בנכסים גשמיים וזכה לבסוף לנכסים רוחניים רבים. מעיין הנובע היה רבי יוחנן, וממנו שואבים ישראל תורה לדורי דורות.

מחלוקת שסופה להתקיים

העולה אכן, כי משאם ומתנם של רבי יוחנן ורבי חייא בר אבא עסק בסוגיא של הלכה, אימתי סומכין על הנס ובמה יש להרבות השתדלות. מעשה זה, והויכוח בין דרכו של אילפא לדרכו של רבי יוחנן - לא ללמד על עצמו יצא, אלא ללמד על מעשים רבים כמותו. ובכל הדורות שרר ויכוח זה, אשר פנים רבות לו, בין תורה עם דרך ארץ לתורה בטהרה, בין 'לא ימוש ספר התורה הזה מפניך' ובין 'אספת דגן'.

לחצוב בורות נשברים

נספר מעשה מזמננו אנו, הנוגע גם הוא בשאלה זו. בשנת ה'תש"ד היה המעשה. בחור ישיבה צעיר לימים, בעל כשרון מופלג ומצליח בלימודו, עזב ביום מן הימים את הישיבה, ולפליאת הכל הלך לעבוד בבורסת היהלומים. עשירים היו הוריו של הבחור, ולשואליו השיב כי במשפחתו דואגים לפרנסתו בעתיד, ומבקשים להנחיל לו אומנות מוכונת שהפרנסה ממנה מובטחת. ומשום כך אינו יכול להישאר בישיבה, כי כל קרוביו עוסקים במסחר היהלומים, וכדי לסגל לעצמו את המקצוע מוכרח הוא לנצל את ההזדמנות כדי שתהיה פרנסתו ברורה. חברו עליו רעיו וטענו כלפיו: 'וכי מה יקרה אם תמתין עשר שנים שבהן תעסוק בתורה, ולאחר מכן תלך ללמוד את המקצוע. וכי תברח ממך הבורסה. לא חבל על כשרונותיך הברוכים, על כל הידיעות החשובות שתוכל לקנות בשנים אלו. מדוע לא תחשוב שוב על המעשה הנמנה, ולמה תנהג בפזיזות?'

כך דיברו הללו על ליבו, אך ללא הועיל.

חיי עולם נטע בתוכנו

עד שבא אליו חבירו אשר למד עמו בחברותא, והציע בפניו הצעה. "הן גדול בקרבנו, הגאון בעל החזון איש, ומדוע לא נלך אליו ונציע בפניו את הצדדים, ונשמע את דעתו - דעת תורה?".

סבר הבחור וקיבל, וכך באו השנים ונכנסו אל בית החזון איש.

רבינו קיבלם בסבר פנים יפות, ושמע את השאלה בכובד ראש. כאשר כילו את דבריהם, ניגש רבינו אל ארון הספרים, הוציא מתוכו גמרא מסכת תענית, ולמד יחד עימם את הסיפור הנזכר, על אילפא ורבי יוחנן. וכאשר הגיע לדברי מלאכי השרת, שאמר אחד מהם לחבירו כי יש להפיל את הכותל על המניחים חיי עולם ועוסקים בחיי שעה, פנה אל הבחור המבולבל ושאלו: "נו, ומה תאמר על זה?".

ואכן, דברי הגמרא הקדושים הנשמעים מפי החזון איש, הכניסו אור גדול בליבם של הבחורים, וגם הבחור העוזב החליט בו במקום לשוב אל הישיבה. אולם אביו של הבחור - לא ויתר. יהודי ירא שמים ובעל צדקה היה, אך הורגל מעודו לזכות לשני שולחנות, תורה וגדולה במקום אחד, ולא הסכים לכגון דא. על כן הלך בעצמו אל החזון איש לשטוח את טענותיו.

אך לאחר דין ודברים, הסכים גם האב כי לפחות בשנתיים הקרובות יניח לבנו לשקוד על דלתי תורה. ואכן, שנתיים ימים עסק הבחור בתורה בהתמדה עצומה, וגדל בתורה ובעבודה. ולאחר שנתיים, חלה הבחור במחלה קשה, ולאחר תקופה קצרה נפטר לבית עולמו. את הנוסח על מצבתו - כתב החזון איש בעצמו.

אך סיפור המעשה עשה רושם עצום; שנתיים ימים נותרו לו לחיות, ובזכות החזון איש מילא שנתיים אלו בתורה, ולא איבדם לריק.

לכ שומע

כל יהודי זוכה לשמוע - אם ישים ליבו אל המתרחש סביבו.

דבר זה - הוא מוסר השכל גדול שיש לנו ללמוד מן המעשה על אילפא ורבי יוחנן. מכך שרבי יוחנן לבדו שמע את קול המלאכים, נוכל ללמוד לפי ערכנו,

כי הדברים שאותם בוחר האדם לשמוע - תלויים בפנימיות נפשו. כל אדם זוכה בחייו להזדמנויות רבות לשמוע את דבר ה'. סימנים רבים מתגלים לעינינו, והתגלויות שמימיות נראות לפנינו. אולם, לאו כל אדם זוכה לשים אל ליבו את הנקרה לנגדו. לאו כל אדם זוכה לשמוע את דברי המוסר כראוי. יודעים אנו להתלהב ולהתפעל לשעה, ולאחר מכן לשכוח, ואין הדברים יורדים לחיי המעשה. חיי השעה גוברים על חיי העולם.

אולם רבי יוחנן שמע את קול המלאכים, שמע את בת הקול הקוראת לו לשוב לבית המדרש. לא לחינם שמע, אלא משום שקול זה ששמע תואם היה לכל מהלך חייו שקודם לכן, עת מכר את כל נכסיו כדי לעסוק בתורה. ובוודאי, גם לאחר השמיעה לא היה הנסיון קל ופשוט. גם לאחר שזוכה אדם לקבל את המסר שיועד לאוזניו, עדיין צריך הוא להמשיך בעבודתו, ולשלב את הדברים ששמע יחד עם מעשיו הקודמים. אולם קודם כל - יש לשמוע.

על פי דרכו

לפי זה נוכל ליישב תמיהה אחת שישנה בסיפור המעשה באילפא ורבי יוחנן. לכאורה אינו מובן, מדוע באמת לא סיפר רבי יוחנן לאילפא על הדברים ששמע מן המלאכים. מדוע הסתפק בכך ששב בעצמו ללמוד תורה, ולא ניסה לשכנע גם את חבירו לעשות כן.

אך לפי האמור יתפרש, כי הבין רבי יוחנן, שאם לא נכנסו הדברים באוזניו של אילפא, אות הוא כי דרכו דרך אחרת היא. אמת, מתורתו של אילפא לא נגרע דבר, וכפי שהוכיח לאחר מכן כשעמד על תורן הספינה. אולם מעלה זו שקנה רבי יוחנן, לעסוק בתורה מתוך הדחק ולהשליך על ה' יהבו לגמרי -

**רבי יוחנן הצליח מאוד בעסק התורה,
עד שנתמנה לראש הישיבה הגדולה
בארץ ישראל. ואילו אילפא עשה
חיל בעסקיו, אך גם את תורתו לא זנח,
והמשיך לקבוע עתים לתורה**

לזאת לא הגיע אילפא. ומאחר ולא היו אוזניו כרויות לענין זה, נתברר כי זו אינה דרכו, ומשום כך הלך למקום שהלך. אולם רבי יוחנן ששמע את הדברים - פעל לפי הדרך שהלך בה משחר ימי נעוריו, עזב את עול החשבונות הרבים ודבק בתורה לבדה.

הדרך לבנין עולם התורה בארץ ישראל

אם כן, בחירתו של רבי יוחנן לשוב אל בית המדרש היתה בה הקרבה גדולה. בחיי עוני ודחק בחר, ויתר על חיי הנוחות והסתפק במועט, בפת במלח ובמים במשורה, כי כך היא דרכה של תורה (ראה אבות פ"ו מ"ד).

אמנם, רבי יוחנן בחר בדרך זו, משום שראה בה דבר גדול; לבית המדרש שב, משום שידע כי עתיד הוא להיות מנהיג רוחני לכלל ישראל, להרביץ תורה ברבים ולהעמיד דורות של תלמידי חכמים. והבין רבי יוחנן, כי בכדי להצמיח דור חדש של חכמי ישראל, עליו להקדיש את כל כולו למשימה זו. אם כן, לא היתה זו רק בחירה בעתידו שלו, כי אם צורך אמיתי שהיה אז לכלל ישראל, להקים את עולם התורה בארץ ישראל בתקופה של משבר, כמה דורות אחר חורבן הבית.

ואכן, עמד רבי יוחנן בראש הישיבה בטבריא, ותחת הנהגתו נתרבו הספסלים בבית המדרש, וגדולי האמוראים שבאותו הדור היו תלמידיו, ומסרו תורה משמו. המפורסמים שבהם היו ריש לקיש - אשר היה חבירו ובעל מחלוקתו של רבי יוחנן, והיה מחדד את שמועותיו בקושיותיו, וכן רבי אלעזר - אשר הביא ראיות לדברי רבו, בבחינת 'תנא דמסייע' (ראה בב"מ פד). ומלבדם - עוד אמוראים רבים מאוד המביאים

שמועות מפי רבי יוחנן רבם, הן בתלמוד בבלי והן בתלמוד ירושלמי.

תלמידים הרבה העמיד רבי יוחנן בישיבתו הגדולה, ערך את דברי התלמוד הירושלמי, וקבע את היסודות להמשך קיום התורה בארץ ישראל. והשפעתו עודנה קיימת עד היום הזה, שמו מוזכר אלפי פעמים בש"ס כמקור להכרעת ההלכה, וכדבריו נפסק למעשה במקומות רבים עד אין מספר.

כדי להעמיד יסודות נכבדים אלו, דרוש היה אדם שיקדיש את חייו לשם כך במלואם. להעמיד את עולם התורה - אין זה דבר של מה בכך. ומשום כך בחר רבי יוחנן בחיי דוחק, ושב לעסק התורה, בעוד שאילפא המשיך בדרכו.

שמיעת ראובן את הבת קול

ועתה נראה כיצד מתקשרים הדברים לפרשתנו - פרשת וישב.

על קשר זה עומד הרה"ק בעל ההפלאה זי"ע א, בספרו 'פנים יפות' בפרשתנו (בראשית לז כ). אחי יוסף שטמוהו וביקשו להורגו, ואמרו איש אל אחיו (שם פסוקים ט-כ) "הֲגַהּ בְּעַל הַחֲלָמוֹת הַלְזָה בָּא: וְעַתָּה לָכֵן וְנַהַרְגֶהוּ וְנִשְׁלַחֵהוּ בְּאֶחָד הַבְּרוֹת וְאָמְרֵנוּ חַיָּה רָעָה אֲכַלְתָּהוּ וְנִנְרָאָה מֵה זֵהוּ חֲלָמָתוֹ". והביא רש"י שם מדברי חז"ל (ראה ב"ר פד יז): "רוח הקודש אומרת כן. הם אומרים 'הנהגה', והכתוב מסיים 'ונראה מה יהיו חלומותיו', נראה דבר מי יקום, או שלכם או שלי". כי לא יתכן שהאחים אמרו כן, כי מאחר ובקשו להורגו, ודאי שלא יתקיימו חלומותיו. אם כן ודאי רוח הקודש אמרה כן כלשון רש"י, או כלשון ה'פנים יפות' - בת קול יצאה ואמרה כן.

אמנם ראובן שמע והציל את יוסף מידם, ואמר 'לא נכנו נפש', והציע להם להשליכו בינתיים אל אחד הבורות, וכוונתו היתה למען הציל אותו מידם, להשיבו אל אביו.

ומפרש רבינו, כי ראובן שמע את אותה בת קול שיצאה ואמרה 'ונראה מה יהיו חלומותיו', ומשום כך הלך והציל את יוסף. והביא דוגמא לדבר ממעשה זה של אילפא ורבי יוחנן, כפי שרבי יוחנן שמע לבדו את קול מלאכי השרת המשוחרים ביניהם, ועל ידי זה שב לדרך התורה.

לשמע את דברי ה'

מכך יש ללמוד יסוד גדול: בשני המקרים, יכולת הצדיק לשמוע את קול ה' המהדהד ברמה, היא שנתנה לו את היכולת לעשות מעשה. ראובן שמע את הבת קול, פנה כה וכה והבין כי מלבדו איש מאחיו לא שמעה. אין לדעת האם בירר אצלם אם שמעו כפי ששאל רבי יוחנן את אילפא, או שהיה הדבר מובן מאליהם שלא שמעו. אך על כל פנים, מאחר ששמע - הבין כי כלפיו מכוונים הדברים, וכבכור האחים מוטלת עליו החובה להציל את יוסף. וכך גם רבי יוחנן שמועה שמע ובה, והבין כי עליו מוטל עול הנהגת כלל ישראל, בהמשך מסורת התורה.

יכולת זו, לשמוע ולהפנים את הקול הנשמע - מדרגה רוחנית רמה היא. מעלה גדולה היא לו לאדם המטה אזונו אל הקולות השמימיים, ומבין מתוכם את המשימה המוטלת עליו. פעמים נשמעים הדברים כענינים של מה בכך, כמו שקורין הבריות 'צירוף מקרים'. ודאי, אנשי אמנה אנו, ויודעים כי אין מציאות כזו בעולם כלל, והכל בהשגחה פרטית, אולם כן עלול הדבר להיראות למראית עין. אך באמת בא הדבר ללמד לאדם על חובתו המוטלת עליו בשעה זו.

המשנה הראשונה שסידר רבי - סמל לתיקונו של ראובן

והנה, רבינו הקדוש רבי יהודה הנשיא נתגלגלה בו נשמת יעקב אבינו, כמו שאמרו עליו חז"ל (ב"ר צו ה): "בחיי היה דר בצירוף שבע עשרה שנה, והיה קורא על עצמו, ויחי יעקב בארץ מצרים י"ז שנה, ויחיה יהודה בצירוף י"ז שנים".

וכאשר סידר רבי את המשנה, ובא לפתוח את התורה שבעל פה, ולסדר את המשנה הראשונה שבששה

ואמר שאם ימותו בני יבואו אחרים ויקבלו את ממונו תחתיהם, אזי בין אם אמר 'תנו להם שקל' ובין אם אמר בלשון 'אל תתנו להם אלא שקל', אין מוסיפין להם על שקל, כי באמירתו זו הראה שענינו צרה בירושת בניו, ומבקש לצמצם בה כדי שיוכלו אחרים לזכות בכספו.

עד כאן הדין הנופיע בברייתא. ולדין זה ביקש אותו סבא מקור מן המשנה.

אמר אילפא, כי ברייתא זו - לפי רבי מאיר היא שנויה, שאמר במשנה כי מצוה לקיים דברי המת. וכוננתו למשנה השנויה **במסכת כתובות** (ט:): "המשליש מעות לבתו, והיא אומרת נאמן בעלי עלי, יעשה השליש מה שהושלש בידו, דברי רבי מאיר". כלומר, מי שהפקיד מעות אצל שלישי נאמן, כדי שיקנה לבתו שדה או נדוניה כאשר תינשא לאחר פטירתו, ולאחר שנפטר האב אומרת הבת לתת את המעות לבעלה שיעשה בהן כרצונו, כי נאמן הוא עליה, אין שומעין לדבריה, ומניחין את המעות ביד השליש שיחליט הוא מה יעשה בהן, כי מצוה לקיים דברי המת שאמר לשמור ביד השליש את המעות.

ובדומה לזה גם כאן, הרי מצד הדין שייך כל הכסף לבנים, כי הם היורשים, ומה שציווה האב שלאחר מות בניו יעבור הכסף לאחרים - אין זה פוגע בירושתם, שהרי לא אמר ליתן אלא אם כן ישאר כסף. ואם כן לכאורה ראוי היה להותיר את הדין על כנו, שיתנו לבנים סלע אם צריכים הם לכך. אולם בכל זאת, כיון שרואים אנו כי כך היה רצונו של האב, שתעבור הירושה לאחרים לאחר בניו, מקיימים אנו את דבריו ואין נותנים לבנים אלא שקל.

רמזי הברייתא למעשהו של אילפא

והנה, יש לשאול, מדוע ביקש ההוא סבא מקור דווקא לדין זה, ולא לדינים אחרים הפזורים ברחבי הברייתות.

על כך כותב **רבינו החתם סופר זיע"א** (בחידישו **לכתובות** ט:), כי אותו זקן - אליהו הנביא היה, וביקש ללמד לתלמידים שהיו באותו מעמד, כי חזר בו אילפא ממה שהלך לסחורה, ומודה הוא לדברי רבי יוחנן שחזר לתלמודו. [עיי' שם שביאר הוכחתו לזה].

ויש מפרשים, כי ביקש אותו זקן נחם את אילפא על צערו במה שהלך לסחורה ולא נתגדל כרבי יוחנן, לכן הביא לו ראיה כי לפעמים רוצה האב שיעסקו בניו בסחורה, ולכן אומר 'תנו להם שקל' אף שכוונתו ליתן להם סלע, אלא שרוצה לזרזם.

צמצום וחלוקה

אמנם נוכל לבאר מהלך נוסף בזה. הנה ימי החנוכה נזכרו מעט פעמים במשנה, אולם נס פך השמן נעלם ממנה לגמרי, ולא נתבאר אלא בברייתא המובאת בגמרא (**שבת** כא:).

הנה, בשני המקרים מדובר בחלוקה מסויימת שנועדה כדי לקמץ. בברייתא שהשמיע הזקן לאילפא - הדבר ברור, כי בא האב לחלק את ירושתו לבניו, ואינו נותנה להם בשלימותה, אלא ונתן שקל לשבוע, ובזה הנידון אם יתנו להם סלע לשבוע. וגם בנס פך השמן, ידועה קושיית **הבית יוסף** (או"ח סי' תר"ע) מה היה הנס ביום הראשון, שהרי הספיק פך השמן ליום אחד, ועל כך מתרץ הבית יוסף בתירוצו הראשון כי חילקו הכהנים את השמן לשמונה חלקים, ונתנו במנורה כבר ביום הראשון רק שמינית מן השמן, כדי שידלק לכל הפחות מעט בכל יום, ונעשה נס ודלק כרגיל כל הלילה. אם כן גם כאן ישנו ענין הצמצום והחלוקה כדי לשמור בעבור ההמשך, כעין חלוקת אותה ירושה שבברייתא.

נס חנוכה - עבור ימי החשוך שבנלות

ונראה כי בזה נרמז יסודו של נס חנוכה, ויתבאר לפי זה מדוע השמיטו רבי מן המשנה.

כי הנה נתבאר בברייתא, שפעמים שמבקש האב לזרז את בניו לעסוק בסחורה, ומשום כך מצוה לתת להם רק סכום מועט כקצבה לכלכלתם, וכך ילמדו להכין עצמם לתהלוכות החיים. גישה זו - היתה גישתו של אילפא, ומחמתה יצא לסחורה. וכפי שהבאנו, ביקש

בפשטות, 'אלפא' הוא האות אל"ף בשימה היווני, ובאו לומר כי הוא השמן בדרגה א' - המובחר ביותר. אולם מכאן נלמד גם על מהות השם 'אלפא', שגם הוא קשור במהותו לדבר המובחר ביותר, וכן לשמן ולחכמה.

ידוע כי רבי מאיר היה בודק בשמות בני אדם (**ראה יומא** פג:), אם כן לפי דרכנו למדנו ממשנה זו, כי תורתו של אילפא הייתה חכמה מזוקקת כשמן זית זך. שכן זך - הוא שמן נקי, אולם ישנן כמה דרגות בנקיות השמן, וזך' הוא נקי וצלול, דומה לזכוכית שקופה.

השמטת עניני חנוכה מן המשנה

והנה רבי יהודה הנשיא מסדר המשנה, לא ייחד מקום במשנתו להלכות חנוכה, רק הזכיר את חנוכה בכמה מקומות כבדרך אגב. ויש שכתבו לבאר לפי פשוטו, כי רבי שהיה נשיא מביט דוד, היה בלבי על בית חשמונאי שנטלו לעצמם מלוכה אף שלא היו מזרע דוד המלך.

אולם ודאי יש כאן עומק, והענין הוא, כי המשנה שמן זית זך וטהור היא, משנה מלשון שמונה לחמו. ומשום כך העלים רבי יהודה הנשיא את נס חנוכה במשנה ולא סיפר עליו, כי המשנה היא בבחינת השמן הטהור שקדם לנס.

מצוה לקיים דברי המת

כדי לבאר את עומק הענין, נבאר עתה את המשך המעשה על אילפא, בו פתחנו את מאמרנו. כאמור, העמיד אילפא את עצמו על ראש תורן הספינה, ואמר כי כל אחד יוכל לבקש מאיתו מקור לברייתות ששנו רבי חייה ורבי אושיעאי, והוא ימצא את מקורן במשנה

דרכו של רבי יוחנן, דרך של התמסרות מוחלטת לתורה, להגות בה יומם ולילה, וכמו שאמר דוד המלך ע"ה: "אחת שאַלְתִּי מֵאֵת ה' אֹתָהּ אֲבָקֶשׁ, שְׁבִיט בְּבֵית ה' בְּלַיִם חַיִּי, לְחַזֹּת בְּנֶעֱם ה' וּלְבַקֵּר בְּחֵיבָלָהּ". ולעומת זאת - דרכו של אילפא, שהלך למסחר וזכה לשני שולחנות

שסידר רבי. ובזה הוכיח אילפא כי לא הפסיד כלום מתורתו, גם במשך כל השנים שעברו עליו ואשר בהן עסק בפרקמטיא.

ועתה נביא את המשך המעשה, כפי המובא בגמרא שם (**תענית** כא, **כתובות** ט:).

בא זקן אחד, והציג לפני אילפא ברייתא לבקש את מקורה. וזה לשונה: "האומר תנו שקל לבניי בשבת והן ראויין לתת להם סלע - נותנין להם סלע. ואם אמר אל תתנו להם אלא שקל - אין נותנין להם אלא שקל. אם אמר מתו ירשו אחרים תחתיהם, בין שאמר תנו, בין שאמר אל תתנו - אין נותנין להם אלא שקל". ביאור הדברים, מעשה באדם שהפקיד את ממונו אצל נאמן, וקודם פטירתו מן העולם ציווה לפרנס את בניו מכספו. ואמר לו, כי בכל שבוע יתן לפרנסת בניו שקל, שהוא חצי סלע. על כך אומרת הברייתא, כי אם ערכו בית הדין חשבון ומצאו כי צריכים הבנים לסלע - שיש בו שני שקלים - ולא די להם בשקל, יתנו להם סלע, כפי צרכם.

וטעם הדין, פירש **רש"י** בתענית שם, כי אם באמת היה האב רוצה שיתנו שקל ולא יותר, היה אומר בלשון 'אל תתנו להם אלא שקל'. אלא ודאי הסכים שיתנו להם סלע, ומה שאמר ליתן להם שקל, לא אמר כן אלא כדי לזרזם, כדי שיעסקו במשא ומתן ויוויחו כל צרכם.

אכן, אם באמת אמר האב 'אל תתנו להם אלא שקל', נותנים להם שקל ולא יותר. כי בזה גילה דעתו בביורר שאינו מוכן ליתן להם יותר.

ועוד מוסיפה הברייתא דין נוסף, שאם הוסיף האב

סדרי משנה, בחר דווקא ברבי אליעזר להיות התנא הראשון המוזכר בה, כמו ששינונו (**ברכות** פ"א מ"א): "מאימתי קורין את שמע בערבית, משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן, עד סוף האשמורה הראשונה, דברי רבי אליעזר".

על כך כותב **הרה"ק בעל ה'בני יששכר' זיע"א** בספרו **'מגיד תעלומה'**, כי בחר רבי ברבי אליעזר משום שהוא גלגול ראובן בכור ישראל (ראה **ספר הלכות לרבינו האריז"ל**, פרשת וישב), ואמנם בחטאו ניטלה ממנו הבכורה וניתנה ליוסף, אולם רבי אליעזר הרי תיקן את חלקו של ראובן, וממילא ראוייה עתה הבכורה לשוב אליו, לכן נזכר ראשון במשנה.

ובזה יש למצוא רמז גם לדברי המדרש (**במד"ר** יט ז) שביקש משה רבינו כי יצא רבי אליעזר מחלציו, והובא שם הפסוק 'ישם האחד אליעזר', 'האחד' הוא הראשון, כי רבי אליעזר פתח את התורה שבעל פה.

[הן אמנם, כי בגמרא (**ברכות** ב:) מבואר כי על חלקה הראשון של המשנה חולק רבי אליעזר, וסובר כי תחילת זמן קריאת שמע בערבית הוא משעה שקדש היום בערבי שבתות. אך מכל מקום, ממה שלא ציין רבינו הקדוש שהזמן הנזכר במשנה הוא רק לדברי רבי יהושע, מוכח שבא לומר כאן דבר מה על דרך הרמז, ותיכף סמך לזה את דברי רבי אליעזר שאמר 'עד סוף האשמורה הראשונה'. ומוכח שרצה לקשר את שיטת רבי אליעזר לדין הפשוט שאמר מקודם להלכה 'משעה שהכהנים נכנסים', שיש בזה ללמד שלדין הזה שייכות עם הדברים שאמר אחר כך רבי אליעזר.]

אל קול הענר כאשר הוא שם

יסוד זה של שמיעת הבת קול והיכולת להסכית ולקיים את דבריה, מצינו גם בימי חשמונאי, בזמן נס חנוכה.

כי הנה בגמרא (**סוטה** לג.) מסופר: "יוחנן כהן גדול שמע על הבת קול מבית קדש הקדשים שהוא אומר נצחו טליא דאזלו לאגחא קרבא לאנטוכיא". כלומר, ניצחו הצעירים שיצאו למלחמה באנטוכיא. ופירש **רש"י** שם כי היו אלו פרחי בית חשמונאי שיצאו למלחמה בימי יוונים לפני יום הכפורים, ונלחמו גם ביום הכפורים עצמו, ושמע יוחנן בת קול כשהיה עובד עבודת יום הכפורים.

ומה שנקטה הבת קול תיבת 'טליא' - היינו ילדים, בא לרמז כי עיקר מלחמת החשמונאים עם היוונים הייתה על נפש הילד וחיונו, ועל כך נתקן לומר בימי החנוכה "מְזֻמּוֹר שִׁיר חֲנֻכַּת הַבַּיִת" (**תהלים** ל א), כנגד חינוך הילדים.

אשרי העומדים על סדך

הרי כאן מעגל שלם לאורך הדורות. ראובן שומע את קול השכינה ומציל את יוסף; יוחנן כהן גדול שומע בת קול המבשרת את נצחון החשמונאים על היוונים; רבי אליעזר שמע קול פנימי הקורא לו ללכת וללמוד תורה; ורבי יוחנן שומע את דברי המלאכים ושב לבית המדרש.

ותכלית כל המעשים הללו - הצלת התורה ולומדיה. ראובן הלך והציל את יוסף, יוחנן וחבריו החשמונאים הרימו קרן ישראל ושלטון התורה, רבי אליעזר הלך לבית רבו ללמוד תורה, ורבי יוחנן עזב את עניני העולם הזה ושב אל התורה.

כי בכל זה ודור, זוכים הצדיקים לשמוע ולהבין את צו השעה.

אלפא לשמן

נשוב עתה למעשה אילפא ורבי יוחנן. שם מיוחד היה לו לאילפא, והרבה יש ללמוד ממנו בענין החכמה.

במשנה **במסכת מנחות** (פה:) איתא "תקוע אלפא לשמן". היינו, שהשמן המובחר המיועד להדלקת המנורה ולמנחות, מובא ממקום ששמו 'תקוע'. וכמקור לזה הביאו בגמרא שם את הפסוק (**שמואל ב** י ד) "וַיִּשְׁלַח יֹאבֵב תְּקוּעָה וַיִּקַּח מִשֶּׁם אֵשֶׁת חֲכֵמָה", וביארו כי מתוך שרגילין בשמן זית - חכמה מצויה בהן.

הקדושים והרבו תורה בישראל, ודברי התורה פרו ורבו בתלמודים, אולם אז נוצר הצורך לשמור את היסודות ולעסוק בלימוד המשניות.

בימי הגלות הוצרכו ישראל לאור המשנה ויסודותיה

ובזה נבין גם את ענין נס חנוכה, הסתרתה במשנה וגילוייה בברייתא.

שכן כאמור, מצות הדלקת נר חנוכה נקבעה לפי אלו אשר מלאכתם בכל עבודה בשדה, עד שתכלה רגל התרמודאים מן השוק. וכן נרמז הדבר במה שתיקנו חז"ל להניח את נר החנוכה על פתח הבית מבחוץ, כדי להאיר באור המצוה גם את חשכת הרחוב, ולהשפיע מקדושת רשות היחיד לרשות הרבים.

על כל אור רבי, כי מצוה כזו אין לה מקום במשנה. אמנם יסודותיה חצובים מן המשנה, ולא עוד אלא שנרמזו במשנה הראשונה, ככהנים הנכנסים לאכול בתרומתן, לגלות את סוד מסירות הנפש בקריאת שמע, בזמן ראשית הגלות - באשמורה הראשונה. כי אז נצרכה מסירות נפשם של התנאים והאמוראים לעסק התורה, להאיר לבני ישראל את חשכת ימי הגלות. אולם עדיין, לא ניתן לכתוב את הדברים בצורה מפורשת, שכן אז עלול כל אדם לחשוב שיוכל לעשות כאילפא. להיות מיושבי השוק ולחבר את התורה לחיי המסחר. והנהגה זו - אינה רצויה בימים אלו, כי אז הוצרכו החכמים לשמור על יסודות התורה, על פך השמן הטהור החתום בחותמו של כהן גדול. וכמה נאה הדבר, כי גם המאמר העוסק בזמן הדלקת נר חנוכה, "עוד דכליא ריגלא דתרמודאי", נאמר בגמרא (שבת כא:) משמו של רבי יוחנן, כי הוא זה שעמד על משמעות ימי החנוכה.

עלה בידינו, כי מה שהעלים רבי את מצות הדלקת נר חנוכה מן המשנה, הוא משום שחיבור התורה לחיי המעשה - דרך קשה היא, ולא נועדה לכל אדם, והרבה עשו כאילפא ולא עלתה בידם.

ימי החנוכה מסוגלים לקרב את העומדים בחוץ

אמנם, בימי החנוכה עצמם, נפתחים שערי שמים, ויש בהם סייעתא דשמיא נפלאה לכל אדם באשר הוא שם לזכות לחיבור לתורה. וזהו הסוד שגילה רבי אליעזר, שהוא החוט המקשר בין יוסף הצדיק והצלתו בידיו אובן כאשר הושלך אל הבור - יחד עם נר חנוכה. אכן, כל ענינים אלו של נר חנוכה מתבארים בברייתא, וכפי שנתבאר שהברייתא היא לימוד מבחוץ. ומשום כך התאמץ אילפא למצוא מקום בפנים המשניות גם לדברי הברייתות, כדי ללמד שגם העומדים מבחוץ יוכלו להתחבר אל התורה שבפנים.

דרך השווה לכל נפש

אך כאמור, דרך זו נועדה לאנשי המעלה הזוכים לחכמה מיוחדת, ולא כל אדם זוכה לזה. ואילו רבי יוחנן הורה את הדרך הסלולה והישרה, המיועדת לכל אדם, וטובה היא לכל.

ביקש רבי יוחנן דרך השווה לכל נפש, דרך שיוכלו ישראל ללכת בה לא רק בימי החנוכה שבהם מאיר אור התורה לרחוקים העומדים בחוץ, אלא גם בכל ימות השנה.

כדי שיוכל רבי יוחנן לסלול דרך זו וללמדה לבני ישראל, זכה לשמוע את קול המלאכים, אשר מדבריהם הבין כי בכדי שלא תשתכח תורה מישראל חלילה, עליו לעסוק בחיזוק היסודות - בלימוד המשנה והתורה שבפנים.

בימים ההם - בזמן הזה

ואכן, כפי שהיה 'בימים ההם' - כך הוא גם 'בזמן הזה'. כאשר מתקרבים ימי החנוכה, נזכור את יסוד הדברים האמורים כאן, כי גם העומד מבחוץ יוכל לזכות בימים אלו להאיר את נשמתו, אף אם עסוק הוא בכלל עבודה בשדה, כי ירחק ממנו המקום אשר יבחר ה'. אולם נשוב ונזכיר, כי מיד לאחר מכן, יש להיכנס אל תוך ההיכל, לעסוק בתורה ותפילה, ולעבוד את ה' יתברך בתכלית הדיקות.

יימצא מי שישאלנו מן הברייתות ולא יפשוט לו מן המשניות, יפיל עצמו מתוך הספינה ויטבע.

ומבאר, כי המשנה יסודה במידת המלכות, ומקבילה כנגד האיברים הפנימיים שבאדם, ואילו הברייתא - מלשון בר, היינו חיצון - היא כנגד החלק החיצוני לגוף, ומשום כך יש בה יותר פרטים.

ואילפא - מלשון 'אלפא לזיתים', רמז לחכמתו הגדולה, ולכוחו העצום למצוא את כל החלקים החיצוניים בתוך המשנה עצמה. דבר זה, לאו כל אדם זוכה לו, ושמו מעיד עליו שחכם גדול היה.

וזהו שנקט בלשוננו 'לא פשיטנא', מלשון 'פשיטת יד', כי לא זו בלבד שהיה בכוחו להבין ולדעת את הברייתא בשעת לימוד המשנה, אלא שיוכל גם לחבר ביניהן ולמצוא מקור במשנה לדין הברייתא, לראות כיצד הדברים שנתפשטו ונתרחבו מצויים כבר במקורם.

לחכמה זו - זכה אילפא, וכשמו שהוא מלשון 'אלפא' - היא החכמה הרמוזה בשמן הזית.

ואכן, בדורות הבאים שלאחר רבותינו האמוראים, הוצרכו החכמים להוסיף ולברר עוד את דברי המשנה, וכבר לא היה די בברייתות ובתלמודים, אלא נוספו ספרי הפוסקים כרמב"ם והטור וכל הבאים אחריהם, כי התורה ממשיכה ומתפשטת עוד ועוד. אולם השורש לכל - במשנה שסידר רבינו הקדוש.

משנה ונמרא - איזו מהן עדיפה

יסוד זה ששמענו כאן, יסייענו להשלים את הבנת הדברים.

הנה, הגמרא בסוף פרק אלו מציאות (בב"מ לג.) מביאה ברייתא שיש בה שתי מימרות, אשר על פניו נראה כי

יכולת זו, לשמוע ולהפנים את הקול הנשמע - מדרגה רוחנית רמה היא. מעלה גדולה היא לו לאדם המטה אזנו אל הקולות השמימיים, ומבין מתוכם את המשימה המוטלת עליו

קיימת סתירה ביניהן.

וזה לשון הגמרא: "תנו רבנן, העוסקין במקרא - מדה ואינה מדה, במשנה - מדה ונוטלין עליה שר, בתלמוד - אין לך מדה גדולה מזו. ולעולם הוי רץ למשנה יותר מן התלמוד."

והקושיא עולה מאליה, כי הא גופא קשיא, בתחילה אמרה הברייתא כי העוסקים בתלמוד היא המידה הגדולה ביותר, ומיד אומרת היא כי יש לרוץ למשנה יותר מן התלמוד.

והנה, דווקא רבי יוחנן הוא שמיישב סתירה זו, ואומר כי ברייתא זו נשנתה בימי רבינו הקדוש, אשר ביקש לעודד לקרב העם את העמקת הלימוד ופלפול התלמוד, כי גם לאחר שסידר את ששה סדרי המשנה, ביקש ללמד את בני ישראל כי אין לך מידה גדולה מן הגמרא, ורק על ידי הבנת הטעמים ושורשי הדינים בכח קושיות ותירוצים יוכלו לעמוד על כוונת הדברים. אולם לאחר מכן ראה שהכל עזבו את המשנה ורצו בתלמוד לבדו, וחשש כי ישכחו את היסודות ויתחילו לומר סברות שאין להן בית אב ואין להן מקורות, לכן שב ואמר כי לעולם יש לרוץ למשנה יותר מן הגמרא.

מעתה בין נבין, כי רבי יוחנן עצמו עמד על יסוד חשוב זה, כאשר בחר לעזוב את עניני המסחר שפנה אליהם מתחילה, ושב לעסק התורה בישיבה. הבין רבי יוחנן את הצורך לשמור את הקשר האיתן בין יסודות הלימוד המצויים במשנה ובין התלמוד והפלפול שבברייתא. ובפרט בשעה קשה זו לישראל, זמן שבו היתה סכנה מוחשית כי תשתכח חלילה תורה מישראל, בראשית ימי הגלות - סוף האשמורה הראשונה, אשר בהם אמנם עמדו חכמי ישראל התנאים והאמוראים

הזקן לרמוז לאילפא כי יש מקור לדעתו בדברי הברייתא, ובכך לנחמו.

ובדומה לזה, נזכר נס חנוכה רק בדברי התלמוד, ולא במשנה. הגמרא היא סמל לימי הגלות, זמן החושך שלאחר החורבן, שבו פעלו האמוראים והאירו בתוך החשיכה באור התורה. בימים אלו הוצרכו ישראל לאור המנוחה, לנס פך השמן שהאיר בימי מתותיה ובניו בימי בית שני, וממנו האירו לאחר מכן בזמן הגלות.

בזמן שביית המקדש היה קיים, האיר האור האלקי בגלוי, והשראת השכינה נראתה לעיני כל. אולם עיקר סודו של נר חנוכה, הוא כי גם בתוך חשכת ימי הגלות יכול לצננץ אור השכינה, בתוך הצמצום וההסתור. גם פך שמן קטן - יש בכוחו לדלוק ולהאיר שמונת ימים. אם כן, שתיקת המשנה והעברתה על מצות הדלקת נר חנוכה - לא על חילוף היא, אלא דבר גדול רמזו בזה חכמים, וכפי שיתבאר.

עד שתכלה רגל מן השוק

והנה, נוכל להוכיח שנס חנוכה שייך לאלו מישראל שהיתה שיטתם כשיטת אילפא, והרגישו כי יכולים הם להאיר בתורתם גם את חיי המעשה. וראיה לדבר, כי שיעור הדלקת נר חנוכה נקבע לפי הזמן שבו כלתה רגל מן השוק, והוסיפו וביארו בגמרא (שבת כא:) כי שיעור הזמן המדויק נקבע לפי רגל התרמודאים - אומה שאנשיה עוסקים בליקוט ענפי עץ דקים, ומוכרים אותם לאנשים הבאים לביתם ומרגישים את קור החורף ובאים וקונים מהם, ומשום כך הם האחרונים לעזוב את השוק. אם כן, בין אם נפרש שזמן זה נקבע משום התרמודאים עצמם, ובין אם משום הקונים מאיתם - מבואר כאן שפרסום הנס נועד דווקא לאלו הסובבים בשוק, כי גם אותם יש לחבר אל אור התורה.

ודאי, לא קלה היא דרך זו. מי שמבקש להיות כשמן זית זך, מוטב לו אם יבחר בדרכו של רבי יוחנן, וישוב לבית המדרש. ומשום כך נכתב נס חנוכה דווקא בתלמוד ולא במשנה, כי גדול תלמוד - שמביא לידי מעשה (קדושין מ:), זו היא הארה היוצאת מתוך דברי המשנה, ובה יוכל אדם לפלפל בתורה ולקבוע את מקומו בבית המדרש.

אולם בימי החנוכה נפתחים השערים, ובהם גם העוסקים במלאכתם בשדות ובשווקים יכולים למצוא מקום. זהו סוד כוחו של רבי אליעזר, שכן עשרים ושמונה שנה היה ולא למד תורה, אלא היה חורש בשדות אביו. אך כאשר האיר בו אור התורה - מיד עזב בכל והלך ללמוד תורה, עד שנעשה כבור סוד שאינו מאבד טיפה, וידע את כל התורה כולה (ראה פרקי דרבי אליעזר פ"א).

אם כן, רבי אליעזר הוא האות והדוגמא לכך שיש בכוחו של אדם מישראל לעזוב את כל נכסיו מאחוריו ולצאת מעולם המעשה אל עולם התורה. וגם אילפא, אשר הלך לעסוק במסחר, ביקש למצוא רמז במשנה לשיטתו, ונזהר שלא לאבד אפילו דבר אחד מתלמודו.

משנה וברייתא - מלכה ופילגש

בענין זה, ישנה נקודה נפלאה המאירה את הדברים האמורים כאן, מתורתו של הרה"ק רבי שמואל מליובאוויטש זיע"א.

בדבריו מביא שם את הפסוק (שיר השירים ו ח) "ששים המה מלכות ושמונים פילגשים ועלמות אין מספר", עליו דרשו חז"ל (ראה במד"ד יח כא, שיהש"ד פרשה ו, ובתיקוני הזוהר הקדוש קמז:; נספח מעמ' קלט) כי שישים המלכות הן שישים מסכתות המשניות, ושמונים פילגשים כנגד הברייתות. וטעם מה שנמשלו הברייתות לפילגשים, משום שהברייתא כפילגש היא כנגד המשנה המלכה, כאותה שפחה המכינה את המאכל העולה על שולחן המלך, כך הברייתא מבררת את דברי המשנה באופן מפורש אחר המשנה נסדרה בקיצור מופלג. ולאחר מכן בגמרא בא הכל מבורר ומפורש ביותר.

כאן מביא הרבי את לשונו של אילפא, שאמר כי אם